

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра прикладної психології та логопедії

Пояснювальна записка

до магістерської роботи

на тему «**Формування цифрової компетентності майбутніх вчителів
спеціальної освіти**»

Виконала: здобувач II рівня вищої
освіти, групи м23СО
Спеціальності
016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної програми
Спеціальна освіта
Спеціалізації 016.01.Логопедія.
Мирослава БОГДАНОВА

Науковий керівник: канд. пед. н,
доцент кафедри прикладної
психології та логопедії
Ганна МИЦИК
Рецензент: канд. пед. н, доцент
кафедри прикладної психології та
логопедії
Ганна ЛОПАТИНА

Бердянськ – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ	7
1.1. Сутність поняття цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти	7
1.2. Опис, критерії оцінки та рівні сформованості цифрової компетентності майбутніх вчителів	18
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ	24
2.1. Сучасний стан розвитку цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти	24
2.2. Організаційно-педагогічні умови формування цифрової компетентності майбутніх учителів спеціальної освіти в закладі вищої освіти	31
Висновки до другого розділу	36
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	37
3.1. Етапи педагогічного експерименту формування цифрової компетентності у майбутніх вчителів спеціальної освіти	37
3.2. Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту	45
Висновки до третього розділу	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останнім часом цифрові технології дуже стрімко увійшли в наше життя. Їх переваги очевидні. Вони дозволяють оптимізувати рутинні процеси, отримати якісні освітні послуги за умови мінімальних часових, фінансових та людських затрат. З іншого боку, таке їх активне впровадження в життєдіяльність людини, зокрема і в освіту, зумовлює необхідність опанування педагогічними працівниками комбінацією знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційних технологій. Адже за таких обставин стрімкої цифровізації освіти педагог стає не лише носієм знань, якими він ділиться зі здобувачами освіти, а й провідником у цифровому світі. Саме тому для нього важливим є оволодіти цифровою компетентністю на досить високому рівні.

Актуальність зазначеного обумовлена й тим, що саме педагоги навчають та виховують молоде покоління, яке не просто має успішно реалізовувати себе в умовах цифрових змін, а й передати в майбутньому свої знання іншим, зробити внесок у розбудову сталого суспільства. Недостатній рівень цифрової компетентності педагогів унеможливорює формування високого її рівня у здобувачів освіти. Не втрачає своєї значимості вирішення такого завдання й у разі, якщо мова йде про підготовку майбутніх вчителів спеціальної освіти, розвиток їх здатності створювати, творчо використовувати та методично правильно впроваджувати інформаційні технології в корекційно-розвиткову роботу з дітьми з особливими освітніми потребами.

Тож, реалії сьогодення вимагають від вищої педагогічної освіти такої підготовки майбутніх вчителів спеціальної освіти, які б не тільки були конкурентоспроможними на ринку праці, вільно володіли своєю професією та орієнтувались у суміжних галузях діяльності, але й були здатними до

формування інклюзивного освітнього середовища з широким використанням у своїй корекційно-розвитковій роботі сучасних цифрових технологій. Це є одним із пріоритетних напрямків у підготовці вчителів спеціальної освіти, який має бути врахований на рівні освітньо-професійної програми та відповідним чином забезпечений передусім у навчально-методичному сенсі.

Питанням професійної підготовки майбутніх вчителів спеціальної освіти приділяли увагу Є. Ю. Линдіна [29], Г. О. Лопатіна [30], С. П. Миронова, Н. Г. Пахомова, О. В. Ревуцька [31], Г. І. Сизко, Н. М. Анастасова [32; 33], А. О. Синиця [34], В. М. Синьов, Н. М. Сінопальнікова, Н. Ю. Цибуляк [35], Д. І. Шульженко; формування цифрової компетентності педагогічних працівників займалися В. Ю. Биков, О. П. Буйницька, В. П. Вембер, М. А. Гладун, М. І. Жалдак, А. Б. Кочарян, О. Г. Кузьмінська, Н. В. Морзе, М. В. Носкова, О. В. Овчарук, Є. М. Смірнова-Трибульська, О. М. Спирін, Ю. В. Триус та інші. Серед закордонних учених проблему формування цифрової компетентності актуалізують L. Bonini, A. Cattaneo, A. Ferrari, J. Janssen, K. Pannekeet, Y. Punie, M. Ranieri, M. Rauseo, P. Sloer, S. Stoyanov. Окремі аспекти використання цифрових технологій під час викладання фахових дисциплін у майбутніх вчителів спеціальної освіти вивчали О. В. Ласточкина, Г. М. Мицик [9], Н. В. Никоненко, А. Г. Шевцов та ін.

Відтак, усвідомлення значущості окресленої проблеми спонукало до вибору теми дослідження: **«Формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти»**.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що розроблений комплекс позааудиторних заходів, реалізований нами в рамках діяльності Студентського десанту SO16 (БДПУ) протягом тривалого періоду часу, сприятиме підвищенню рівня цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти.

Мета дослідження полягає у визначенні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності комплексу позааудиторних заходів формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні **завдання**:

– проаналізувати стан дослідження проблеми формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти;

– науково обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечують успішне формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти; розробити позааудиторні заходи в рамках діяльності студентського самоврядування на рівні спеціальності;

– експериментально перевірити ефективність запропонованих позааудиторних заходів щодо формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й розв’язання завдань використано комплекс методів: *теоретичні* (порівняльний аналіз, класифікація та узагальнення різних поглядів на проблему, що досліджується) – для вивчення стану її актуальності; *емпіричні* (опитування, анкетування, тестування) – для отримання експериментальних даних щодо сформованості цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти; педагогічний експеримент для аналізу стану проблеми, апробації позааудиторних заходів щодо формування цифрової компетентності

майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти; *математичні* – для обробки результатів педагогічного експерименту.

Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні в рамках діяльності Студентського десанту SO16 (БДПУ) ЦифроХабу, *розробці, апробації та впровадженні*: методичної збірки «Handbook: керівництво з формування цифрової компетентності», путівника для освітян та студентів «Guide для початківців: упевнений юзер у цифровому світі». Результати впроваджені й використовуються в освітньому процесі Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-08/154 від 31.01.2022); адаптовано та впроваджено у Комунальному закладі «Маріупольська спеціалізована школа I-III ступенів №63 Маріупольської міської ради Донецької області».

Експериментальна база: Бердянський державний педагогічний університет.

Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (35 позицій), додатків. Загальний обсяг становить 70 сторінок, із яких основний текст – 59 сторінок. Робота містить 17 малюнків.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі здійснено теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти. Отримані результати підтвердили, що актуальним є вести мову на сьогоднішній день про пошук шляхів її вирішення. Реалізовані мета і завдання надають змогу зробити загальні висновки.

Здійснений теоретичний аналіз психолого-педагогічної і спеціальної літератури засвідчив про значний інтерес науковців і практиків до процесу розробки єдиного стандарту та вимог до цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників; необхідність її формування задля продуктивного застосування цифрових технологій в освітній діяльності, зокрема, вчителів спеціальної освіти. Обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечують успішне формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладах вищої освіти: наявність документів, що визначають вимоги до рівнів і критеріїв сформованості цифрової компетентності; стандартів вищої освіти, ОПП та навчальних планів; розвиненої ІТ-інфраструктури закладу вищої освіти; кросплатформовий характер упровадження цифрових технологій; достатнього рівня цифрової компетентності викладачів та постійний її розвиток у студентів за рахунок запровадження системи заходів на рівні закладу освіти, факультету, спеціальності.

Запропоновано позааудиторні заходи, реалізація яких відбувалась у рамках діяльності *ЦифроХабу*: серію безкоштовних онлайн івентів з використанням цифрових інструментів та засобів, зміст яких відображений у методичній збірці «Handbook: керівництво з формування цифрової компетентності»; «Guide для початківців: впевнений юзер у

цифровому світі». У ході експериментальної перевірки запропонованих позааудиторних заходів щодо формування цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти в закладі вищої освіти засвідчено зміни.

За першою сферою («Вчитель спеціальної освіти в цифровому суспільстві») цифрової компетентності відбувся приріст частки студентів на достатньому (+3 особи (62,5%)) та експертному (+4 респонденти (25%)) рівнях, тоді як в КГ такі зміни відбулись тільки за експертним рівнем (+2 особи). За сферою «Професійний розвиток» – у ЕГ знизилась показники базового рівня -4 особи, на відміну від КГ -1 студент; у свою чергу збільшились у двох інших (+2 студенти на кожному рівні – ЕГ і +1 особа на достатньому рівні в КГ, експертний залишився без змін). Досить істотними були зміни у сфері «Використання цифрових інструментів»: знизилась показники базового рівня (-9 осіб (12,5%)) в ЕГ, тоді як в КГ – тільки на 2 студенти (38,9%); за достатнім (+4 особи (56,25% в ЕГ), на відміну від КГ – 0%) та експертним рівнями (+5 осіб (31,25% в ЕГ) і +2 респонденти в КГ (16,7%)) теж відбувся перерозподіл відсотків. У сферах «Навчання та оцінювання» теж відбувся перерозподіл відсотків: істотно знизилась показники базового рівня в ЕГ (-9 осіб (12,5%)), та збільшились за двома іншими (+6 осіб (56,25% – на достатньому і +3 (31,25%) студенти на експертному рівнях)). В КГ показники набагато нижчі: за достатнім рівнем – змін не відбулось, кількість студентів з експертним рівнем збільшилась на +2 (11,2%), відтак з базовим логічним є її зменшення (на -2 особи (44,4%)). І за сферою «Формування цифрової компетентності учасників освітнього процесу» відбувся приріст частки студентів на достатньому (+5 осіб (56,25%)) та експертному (+5 респондентів (31,25%)) рівнях, тоді як в КГ виглядали так: +3 особи (27,8%) на достатньому і +1 (11,1%) на експертному рівні.

Таким чином, підтверджено, що, на відміну від результатів КГ, зміни

в ЕГ були більш значущими, оскільки супроводжувалися впровадженням запропонованих нами формувальних заходів. Тож, мета досягнута, а поставлені завдання – виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова М. В., Мицик Г. М. Роль студентського самоврядування у формуванні цифрової компетентності майбутніх вчителів спеціальної освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб.наук.пр.*, Вип. 1, 2022. Бердянськ, С. 274–284.

2. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід як методологічна основа реформування вітчизняної сучасної вищої освіти. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета*. 2014. Вып. 48. С. 29–34.

3. Гаврутенко Л. А. Організаційно-педагогічні умови формування професійних умінь майбутніх спеціалістів економічного профілю у ВНЗ І-ІІ рівня акредитації. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія: зб.наук. пр.* Київ : НАУ, 2014. Вип.1 (5). С. 40–45.

4. Жерновникова О. А. Психологічний аспект реалізації дистанційних освітніх технологій у навчальний процес майбутніх учителів математики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Бердянськ, 2017. Вип. 2. С. 219–225.

5. Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 22 с.

6. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. Проєкт. URL: <https://cutt.ly/WIEWWY0> (дата звернення: 03.07.2021)

7. Концепції розвитку цифрових компетентностей в суспільстві України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://cutt.ly/oIB4Z5Y> (дата звернення: 17.06.2021)

8. Мартинчук О. В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. URL: http://ispukr.org.ua/articles/19/19061814_d.pdf (дата звернення: 17.06.2021)

9. Мицик Г. М. Про використання технологій дистанційного навчання при вивченні окремих навчальних дисциплін студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 35 (4), 2021. С. 220–227.

10. Наливайко О. А. Цифрова компетентність: сутність поняття та динаміка його розвитку. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика*. 2021. С. 40–65.

11. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. № 7. С. 3–6.

12. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. URL: <https://cutt.ly/0YNRDTs> (дата звернення: 05.07.2021)

13. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (проект) / Н. Морзе, О. Базелюк, І. Воротникова, Н. Дементієвська, О. Захар, Т. Нанаєва, О. Пасічник, Л. Чернікова. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету»*, 1–53. 2019. doi: 10.28925/2414-0325.2019s39

14. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: наказ МОН України від 08.09.2020 № 1115. URL: <https://cutt.ly/5IEWZRn> (дата звернення: 29.06.2021)

15. Про вищу освіту: закон України (в редакції від 02.10.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 05.07.2021)

16. Про освіту: закон України від 02.10.2021 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 05.07.2021)

17. Скільки часу діти проводять перед екраном», BBC.
URL : <https://cutt.ly/KIB7jPQ> (дата звернення: 10.06.2021).

18. Стандарт вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем, ступенем магістра, з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта. URL: <https://cutt.ly/sCJW5k> (дата звернення: 10.08.2022)

19. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – ступеня бакалавра – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта. URL: <https://cutt.ly/SCJUU8M> (дата звернення: 10.08.2022)

20. Цифрова грамотність населення України. Звіт за результатами загальнонаціонального опитування. URL: <https://cutt.ly/qIEEi0r> (дата звернення: 05.01.2022)

21. Як реформа НУШ готує наших дітей до нових умов на ринку праці.
URL: <https://cutt.ly/PIEEW5g> (дата звернення: 05.08.2021)

22. Cattaneo A., Bonini L., Rauseo M. The «Digital Facilitator»: An Extended Profile to Manage the Digital Transformation of Swiss Vocational Schools. P. 169–187. 2021. doi:10.1007/978-3-030-55878-9_10.

23. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxemburg: IPTS-JRC, 2012. URL: <https://ifap.ru/library/book522.pdf> (дата звернення: 05.07.2021)

24. Janssen, J., Stoyanov, S., Ferrari, A., Punie, Y., Pannekeet, K., Sloep, P. Experts' views on digital competence: Commonalities and differences. *Computers & Education*, 68. 2013. P. 473–481. doi: 10.1016/j.compedu.2013.06.008.

25. Ostapenko R. Development of digital competence of students within the blended learning. URL : <https://cutt.ly/4IB72tU> (дата звернення: 05.07.2021)

26. Punie Y., Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu , EUR 28775 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. doi: 10.2760/178382

27. Ranieri M. Cyberspace's Ethical and Social Challenges in Knowledge Society. In A. Cartelli, M. Palma (Eds.), Encyclopedia of Information Communication Technology. Hershey, PA: IGI Global. 2009. P. 132–138.

28. UNESCO ICT Competency Framework for Teacher. 2018. 68 p. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721> (дата звернення: 05.07.2021)

29. Линдіна Є. Ю. Окремі питання вдосконалення спеціальної освіти в Україні: історичний огляд. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі: матеріали VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 20–23.

30. Лопатіна Г. Шляхи формування інклюзивної компетентності науково-педагогічних працівників БДПУ. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових статей; укладач Петровська К. В. Бердянськ. 2021. С. 119–124.*

31. Ревуцька О. В. Підготовка конкурентоспроможного фахівця до реалізації інклюзивної освіти. Стратегії підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до роботи з дітьми в сучасному освітньому просторі : [монографія]; Кол. авт.; за ред. Г. О. Лопатіної. Бердянськ, 2016. С. 84–130.

32. Сизко Г. І. Особистість педагога в умовах інклюзивної освіти. *Zborník príspevkov z medzinárodna vedecko-prakticka konferencia «Realita a perspektívy vývoja spoločnosti : sociálne, psychologické a politické aspekty»* : 28–29 októbra 2016. С.128–131.

33. Сизко Г. І., Анастасова Н. М. Психолого-педагогічні аспекти формування професійної компетентності спеціального педагога. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 195-202.

34. Синиця А. О. Підготовка фахівців до реалізації діяльнісного підходу у роботі з дітьми з психофізичними вадами. Стратегії підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до роботи з дітьми в сучасному освітньому просторі: монографія / за ред. Г. О. Лопатіної; Н. Г. Пахомова, О. В. Ревуцька та ін. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2016. 436 с.

35. Цибуляк Н. Ю. Психологічний супровід професійної діяльності спеціального педагога. Бердянськ, 2019. 186 с.